

נסח דבר

מאוצרות
רבנו הרמב"ן

פרשת חקת תשפ"א (שנה ד' גליון 102)

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על. [יט ב]

טעם טומאת המת בעטיו של נחש, כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין, והוא שאמרו: צדיקים אינו מטמאין, ולכן אמר הכתוב: זאת חקת התורה - כלומר הנחקקת מן התורה, והיא תורה שבע"פ. על כן היא פרה, והיא אדומה ממדת הדין, ונתנה לאלעזר להעשות לפניו אפילו על ידי זר, אבל הסגן יראה מעשיה כדי שתעשה על כוונתו שלא יחשבו בה מחשבה רעה כאומות והשטן.

קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעירם. [כ, ח]

החטא במשה ואהרן במי מריבה אינו מתפרסם בכתוב.

וטענות רבות למפרשים בחטא הזה,

והקרום מן הדברים שנאמרו בזה, הם **דברי רבינו חננאל** שכתב: כי החטא הוא אמרם (פסוק י) המן הסלע הזה נוציא לכם מים, וראוי שיאמרו יוציא ה' לכם מים, כדרך שאמרו (שמות טז ח) בתת ה' לכם בערב בשר לאכול וגוי', וכן **בכל הנסים יודיעו כי ה' יעשה עמהם להפליא, ואולי חשבו העם כי משה ואהרן בחכמתם הוציאו להם מים מן הסלע הזה, וזהו לא קדשתם אותי** (דברים לב נא). ומעשה הראשון בצור אמר (שמות יז ו) הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב, ושבעים הזקנים רואים עמוד הענן עומד על הצור והנס מתפרסם כי מעשה ה' הגדול הוא, אבל בכאן לא ראו דבר וטעו במאמר משה ואהרן.

והאמת כי הענין סוד גדול מסתרי התורה. כי בראשונה אמר לו (שמות יז ו) הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והכית בצור, יאמר כי שמי הגדול על הצור בחורב שהוא כבוד ה' האש האוכלת בראש ההר, ובעבור כן לא הכה אלא פעם אחת ויצאו מים רבים, אבל בכאן לא פירש לו כן, והסכימו שניהם להכות בצור פעמים והנה זה חטא, ועל כן אמר "לא האמנתם בי", לשום אמונה בשמי, ובאמונה יעשה הנס.

ועל דעתי טעם ודברתם אל הסלע יצוה שיאמרו לעיני העדה בהיותם נקהלים כלם שהשם יוציא להם מים מן הסלע, וכן עשה. או **טעם** "לעיניהם" בכאן, שיהיה הדבור בהיותם נקהלים שם והסלע לעיניהם, כי כאשר נקהלו שם וראו הסלע פנים בפנים אמרו המן הסלע הזה נוציא לכם מים, כמו שהזכירו חכמים (מכילתא בשלח ו) שלא יאמרו מעינות היו שם. וחזר ואמר והוצאת להם מים מן הסלע - כי אתה בעודך שם תוציא להם המים מן הסלע, "להם", שכולם יראו אותם נובעים. והשקית את העדה - שתצוה אותם לשתות לפניך, וכל זה לפרסם הנס.

סיכום השיטות שהביא הרמב"ן בחטא מי מריבה

- רש"י - החטא במה שנגרם התמעטות בלימוד המוסר של בני ישראל מהנס.
- רבי אברהם (אבן עזרא) - משה אבד כוונתו בעבור מריבת העם ולא דבר אל הסלע.
- רמב"ם - בני ישראל הבינו מעטו של משה שהקב"ה כועס גם עליהם הגם שלא כעס.
- רבנו חננאל ורבנו הרמב"ן - משה ואהרן חטאו - כי ראוי שיאמרו "יוציא ה' לכם מים". והעם - כי חשבו שמשה ואהרן בחכמתם הוציאו להם מים מן הסלע הזה, חוהו "לא קדשתם אותי".
- דעת רבותינו (ספרי) - יתכן שהכה בצור ויצאו טיפים במיעוט כוונתו על הכעס.

המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם. [כ, יג]

לשון רש"י: שמתו משה ואהרן על ידם, כשהקב"ה עושה דין במקודשו הוא מתירא ומתקדש על הבריות, שנאמר (ויקרא יג) בקרובי אקדש, וכן הוא אומר (תהלים סח לו) נורא אלקים ממקדשך, גם כן פירש רבי אברהם (אבן עזרא). ואיננו נראה בעיני, כי עדיין לא מתו משה ואהרן, ואיננו מתפרסם לבריות שימותו בחטא הזה שיתירא הקדוש ברוך הוא על ידי כך כאשר היה בנדב ואביהוא ובפרץ עוזא (ש"ב ו ח). ועוד כי הכתוב אמר אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם, כי במריבים נתקדש, מלשון בקרובי אקדש, וראוי היה לדבריהם שיאמר "ויכבד על פניהם". והנכון בעיני, כי מעשה הצור הראשון היה לעיני זקני ישראל בלבד, כמו שמפורש שם (שמות יז ז), ובהו אמר ויקהילו משה ואהרן את הקהל וגוי', על כן אמר הכתוב כי מי מריבה האלה שנגזרה בהם הגזרה על משה ועל אהרן המה אותם מי מריבה אשר רבו בני ישראל את השם ויקדש בם לעיני כלם, כענין שכתוב (יחזקאל לט כז) וקבצתי אתם מארצות איביהם ונקדשתי בם לעיני הגוים רבים.

ודע כי בראשונה היתה להם מריבה עם משה כמו שאמר (שמות יז ב) וירב העם עם משה, וכן אמר (שם פסוק ד) עוד מעט וסקלוני, והיו מנסים את השם היש ה' בקרבנו (שם פסוק ז), אבל בכאן היו מריבים כלפי מעלה ולא היה בכאן נסיון, ועל כן אמר כי אלה מי מריבה שנגזרה בהם הגזרה הזאת המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם לעיניהם ולא

הראשונים אשר נסו את השם ולא נתקדש רק לעיני זקני ישראל. ובעבור היות ענין הסלע שני פעמים, הוצרך לבאר על איזה מהם נענשו הצדיקים.

ויעש משה נחש נחשת וישמהו על הנס והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת נחיה . [כא, ט]

לשון רש"י מדברי רבותינו (בי"ר לא ח). לא נאמר לו לעשותו של נחשת, אלא אמר משה הקדוש ברוך הוא אמר לי נחש, אני אעשנו של נחשת, לשון נופל על הלשון.

ולא הבינותי זה, שהרי הקדוש ברוך הוא לא הזכיר לו "נחש" אלא "עשה לך שרף".
אבל דעתם לומר כי הלך משה אחר שם העצם אשר לו.

והנראה בעיני בסוד הדבר הזה, כי הוא מדרכי התורה שכל מעשיה נס בתוך נס, **תסיר הנזק במזיק ותרפא החולי במחליא, כמו שהזכירו (מכילתא ויסע א) ויורהו ה' עץ (שמות טו כה) וכן במלח אלישע במים (מ"ב ב כא). וידוע מדרכי הרפואות, שכל נשוכי בעלי הארץ יסתכנו בראותם אותם או בראות דמותם**, עד כי נשוכי הכלב השוטה וכן שאר הבהמות השוטות אם יביטו במים יראה להם שם בבואת הכלב או המזיק וימותו, כמו שכתוב בספרי הרפואות ומוזכר בגמרא (יומא פד.) **וכן ישמרו אותם הרופאים מהזכיר בפניהם שם הנושך, שלא יזכרו אותם כלל כי נפשם תדבק במחשבה ההיא ולא תפרד ממנה כלל עד שתמית אותם**. וכבר הזכירו דבר מנוסה מפלאות התולדה, כי נשוך הכלב השוטה אחרי שנשתטה בחליו אם יקובל השתן שלו בכלי זכוכית יראה בשתן דמות גורי כלבים קטנים, ואם תעביר המים במטלית ותסננם לא תמצא בהם שום רושם כלל, וכשתחזירם לכלי הזכוכית וישתהו שם כשעה תחזור ותראה שם גורי הכלבים מתוארים, **וזה אמת הוא בפלאי כחות הנפש**.

וכשיהיה כל זה כך, ראוי היה לישראל נשוכי הנחשים השרפים שלא יראו נחש ולא יזכרו ולא יעלו על לב כלל, וצוה הקדוש ברוך הוא למשה לעשות להם דמות שרף, הוא הממית אותם. וידוע כי הנחשים השרפים אדומי העינים רחבי הראש שגופם כעין הנחשת בצוארם, ולכן לא מצא משה לקיים מצותו בשרף בלתי שיעשה נחש נחשת כי הוא דמות נחש שרף, ואם יעשנו מדבר אחר היה דמות נחש ולא דמות שרף. ומה שאמרו מן הלשון הנופל על הלשון, כי הזכרת השם בלבד תזיק. **והכלל, כי צוה השם שיתרפאו במזיק הממית בטבע ועשו דמותו ושמו, וכשיהיה האדם מביט בכוונה אל נחש הנחשת שהוא כעין המזיק לגמרי, היה חי, להודיעם כי השם ממית ומחיה**.

כוחה של מחשבה טובה - בין ישראל לאומות

אחד ההבדלים בין ישראל לשאר העמים, הוא בכח המחשבה - **לטובה** אצל ישראל **ולרעה** - אצל אומות העולם אשר 'לא יחשבו רק רע כל היום' (לשון הרמב"ן דברים, פרשת האזינו לב לב) במקומות רבים שעיקרם בחומש במדבר מדגיש רבנו הרמב"ן את מעלת כח המחשבה והזהירות בה, לכוונה לטובה.

בפרשת השבוע עומד על כך הרמב"ן כמה וכמה פעמים. [במדבר חקת יט ב] וכך כותב: זאת חקת התורה - כלומר הנחנקת מן התורה, והיא תורה שבע"פ. על כן היא פרה, והיא אדומה ממדת הדין, ונתנה לאלעזר להעשות לפניו אפילו על ידי זר, אבל הסגן יראה מעשיה כדי שתעשה על כוונתו שלא יחשבו בה מחשבה רעה כאומות והשטן.

עוד מוסיף הרמב"ן בפרשה [במדבר חקת כ ח] בהסבר ליסוד שורש חטא מי מריבה: ואולי חשבו העם כי משה ואהרן בחכמתם הוציאו להם מים מן הסלע הזה. וזהו: לא קדשתם אותי (דברים לב נא). [ולשיטת הרמב"ן זהו חלקו של העם בחטא מי מריבה] **עוד** [במדבר, חקת כא, ט] וידוע מדרכי הרפואות, שכל נשוכי בעלי הארץ יסתכנו בראותם אותם או בראות דמותם, עד כי נשוכי הכלב השוטה וכן שאר הבהמות השוטות אם יביטו במים יראה להם שם בבואת הכלב או המזיק וימותו, כמו שכתוב בספרי הרפואות ומוזכר בגמרא (יומא פד.) וכן ישמרו אותם הרופאים מהזכיר בפניהם שם הנושך, שלא יזכרו אותם כלל כי נפשם תדבק במחשבה ההיא ולא תפרד ממנה כלל עד שתמית אותם.

[שמות יח יא] **כי בדבר אשר זזו עליהם** - פירושו: בדבר אשר הזידו המצרים על ישראל ידעתי שהוא גדול מכל האלקים. וטעם זה, מפני שהשם גזר על ישראל: ועבדם וענו אותם (בראשית טו יג), ולא היה על המצרים בזה העונש הגדול, **אבל הזידו עליהם וחשבו להכרית אותם** מן העולם, והנה השם **ראה מחשבתם**, ונקם מהם על זדון לבם.

[דברים, פרשת כי תצא, כב ו]: **ויצונו ה'** לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלקינו לטוב לנו כל הימים". והכוונה בכולם: לטוב לנו, ולא לו יתברך ויתעלה. אבל כל מה שנצטוונו שיהיו בריותיו צרופות ומזוקקות **בלא סיגי מחשבות רעות** ודמות מגונות.

[דברים, פרשת האזינו, לב לב] **כי לא צִוְּנוּנוּ צוֹרֵם וְאֵיבֵינוּ פְּלִילִים וְאֵיבֵינוּ פְּלִילִים** - יִמְצְאוּנוּ סִדֵּם וְנִפְּסֵם - יאמר כי גוי אויב עצות המה, ולא ישכילו ולא יבינו ולא יחשבו רק רע כל היום, כי משורש רע היו ולא יעשו רק פרי רע ומר האוכל ממנו ימות. [במדבר י לה] וזהו: ויסעו מהר ה' (במדבר י לג) - **שהיתה מחשבתם להסיע עצמם** משם מפני שהוא הר ה', וזהו **פורענות ראשונה**. ושמה אלמלא חטאם זה היה מכניסם לארץ מיד.

לעומת זאת, מלמדנו רבנו הרמב"ן כי הדרך הנכונה במעלת כח קדושת המחשבה היא כאשר מכוונת לטובה.

[במדבר, פרשת מסעי לג א] : כאשר ידע הבורא יתברך כי יעבור על אלה האותות מה שיעבור על דברי הימים לא יאמינו השומעים בהם, ויחשבו כי עמידתם במדבר הזה היה קרוב מן הישוב מקום אשר בני אדם שם, כמו המדברות אשר ישכנו שם בני ערב היום, או מקומות אשר יהיה שם חריש וקציר, או יש שם עשבים וצמחים למאכל בני אדם, ושיהיה במקומות ההם בורות מים, **על כן הרחיק מלכות בני אדם המחשבות האלה**, וחזק אלה האותות כולם בזכרון המסעות, כדי שיראו אותם הדורות הבאים וידעו האותות הגדולות איך עמדו בני אדם במקומות ההם ארבעים שנה.

[במדבר, פרשת נשא, ז יב-יז] פרשת הנשיאים: - טעם אחר במדרשם, כי לכל אחד מהנשיאים **עלה במחשבה** להביא חנוכה למזבח ושתהיה בזה השיעור, אבל נחשון חשב בשיעור הזה טעם אחד, וזולתו **כל אחד מהנשיאים חשב טעם בפני עצמו**.

[דברים כ א] **כִּיתִצֵּא לְמַלְחָמָה עֲלֵי־אִיָּהֶּן וְרָאִיתָ סוּס וְרֶכֶב עִם רֶב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם -** ויאמר שלא יבטחו בזה בגבורתם **לחשוב בלבם** גבורים אנחנו ואנשי חיל למלחמה, רק שישבו לבם אל השם ויבטחו בישועתו, **ויחשבו כי לא בגבורת הסוס יחפץ**, ולא בשוקי האיש ירצה, כי **רצה ה' את יראיו את המיחלים לחסדו**.

מיועד לעורר את לב הלומדים ואינו תחליף למקור חיבורו של רבנו הרמב"ן
להערות הארות והצטרפות: V0527174410@GMAIL.COM